

DEBATT

Låt oss bygga efterbyggen

AV RUNE EDBERG

I nummer 1/1999 av denna tidskrift hade Hans-Lennarth Ohlsson och jag en liten debatt om vad man lämpligen kallar båtar och skepp, som byggs efter arkeologiska förebilder. Jag föreslog rekonstruktioner och Ohlsson repliker.

Eftersom debatten enligt min mening inte handlar om några terminologiska hårklyverier utan om frågan med vilket perspektiv som vi arkeologer "handskas med forntiden" både inför oss själva och för en intresserad allmänhet, vill jag återkomma med ett nytt inlägg.

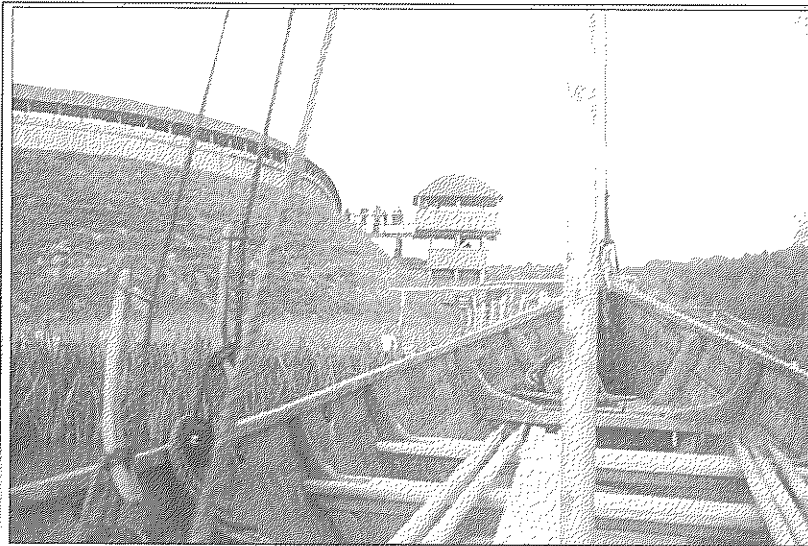
Jag bestrider inte att replica är ett begrepp som används på engelska (om än, tror jag, i rätt va-

rierande betydelse), men mitt inlägg gällde den svenskspråkiga terminologin och jag insisterar på att svenska replik och engelska replica inte utan vidare kan behandlas som synonymer. Orden har givetvis samma etymologiska ursprung och deras betydelse överlappar, men levande språk är som de är – de går gärna olika vägar (jämför till exempel den betydelseskillnad som utifrån ett ursprungligt, gemensamt lån från latinet utvecklats mellan svenska kopia och engelska copy).

Inspirerad av Ohlssons inlägg gick jag till *Marinarkæologisk nyhedsbrev* fra Roskilde för att se hur våra danska kolleger handskas med sin terminologi. Jag plöjde igenom de fyra senast utgivna häftena av tidskriften – 9

(1997), 10 (1998), 11 (1998) och 12 (1999) – och där förekommer, vad jag kan se, ordet replik inte en endaste gång. Detta kan inte bero på att det saknas på danska för det gör det inte utan en titt i *Ordbog* over det danske sprog, motsvarigheten till vår SAOB, visar att ordet både existerar och används i vissa sammanhang. Men istället skriver författarna i *Marinarkæologisk nyhedsbrev* i allmänhet kopi (se t ex nr 9 s. 8; nr 10 s. 29; nr 11 s. 13).

Beträffande ordet rekonstruktion visar min genomgång av den danska tidskriften att detta i regel betecknar processen att åter skapa skeppet utifrån fyndet, med erforderliga kompletteringar av de partier eller detaljer som saknas i det arkeologiska materialet. Ut-

Akterstäv med roderinfästning på *Bialy Kan*, ett efterbygge av det arkeologiska båtfyndet *Ralswiek 2* från Rügen, Tyskland.
Foto: Rune Edberg.

ifrån en sådan rekonstruktion görs sedan en modell eller kopi (se utförligast nr 10 s. 29).

Av flera artiklar i *Marinarkæologisk nyhedsbrev* framgår det att ordet kopi används också när det finns rätt stora osäkerhetsmoment i den föregående rekonstruktionen. Vad gäller *Ladby-skeppet*, en gravbåt från 900-talet, var det till exempel "ikke mulig att sige noget om skibets invendige konstruktion udover en stringer siddende langs overkanten af næstøverste bordgang" och iakttagelser från andra vikingatida fynd fick utnyttjas för att komplettera den *Ladby*-modellen som nu konstruerats i Roskilde inför ett planerat bygge av en "1:1 kopi" (nr 19 s. 21; nr 12 s. 41-42). Ifråga om arbetet med att rekonstruera *Ladby*-skeppet heter det - till yttermera visso - i en artikel av Anne Sørensen m fl att frågetecknen och osäkerhetsmomenten kring fyndet är så många att "en nøjagtig replica får vi aldrig" (nr 10 s. 24).

Också när *Ralswiek 2*-fyndet från Rügen skulle rekonstrueras fanns en massa oklarheter. Ja, akterstaven liksom stora delar av förstaven var helt borta och det fanns därför olika alternativ vad gäller stävornas konstruktion. Rigg, roder och åror saknades också och den kopi, *Bialy Kan*, som 1997 byggdes vid friluftsmuseet Gross Raden i tyska Mecklenburg fick kompletteras utifrån andra källor. Den nya kopi som började byggas i Gross Raden 1998 gjordes för övrigt med betydande ändringar, både av skrovet

och riggen (nr 11 s. 15, 24).

Den danska terminologin så som den framträder i *Marinarkæologisk Nyhedsbrev* har dessutom vissa variationer. I Anton Englerts m fl skildring om *Bialy Kans* 166 sjömilers jungfrufärd från Ralswiek till Wolin (för övrigt en fullständigt lysande rapport!) förekommer orden *noje kopi*, autentisk fartøj, autentisk rekonstruktion, fuldskala-kopi och kopi om vartannat som beteckningar för båten (nr 11 s. 13-25).

Exemplet tycker jag demonstrerar att det danska begreppet kopi tål att tänjas ganska långt, längre än vårt ord kopia, med dess åtminstone enligt mitt eget (uppsvenska) språköra ganska stränga krav på överensstämmelse med originalet. Å andra sidan kan vi på svenska på en fråga som: "Är den äkta?" svara "Nej, den är en kopia" eller till och med "Nej, den är en dålig kopia" ...vilket tycker jag gör att begreppet trots allt (och för min egen del, ganska motvilligt) måste kunna accepteras trots att det inte är riktigt bra. Det är i vart fall helt överlägset replik, som på svenska är ett konstvetenskapligt begrepp som i första hand betecknar en dubbellet som en konstnär gör av ett eget verk. I språket är denna mening av ordet dessutom mycket sällsynt samtidigt som ordet är ytterst vanligt i en helt annan betydelse, "svar", "diskussionsinlägg", något som bidrar till förvirringen.

Forskarseminariet vid arkeologiska institutionen i Stockholm gjorde i september 1998 en Tysk-

landsresa och kom då också till Gross Raden där *Bialy Kan* mycket illusoriskt låg förtöjd, intill den rekonstruerade, slaviska tempelplatsen från 900-talet. I museets tyskspråkiga informationsmaterial om båtbygget och muntligt av personalen talades där om *Nachbau*, ett ord som jag sedan förgäves letat efter i ordböcker. Verbet *nachbauen* är däremot väl belagt och i stora Duden finns exemplet "etwas einem Modell, Muster, Original (einer Vorlage) nachbauen..." *Nach* betyder ju efter och *Bau* bygge, så *Nachbau* borde således som översättningslån bli något i stil med "efterbygge".

Så istället för att snegla på engelskan och danskan skulle jag därför vilja lansera det tyskinspirerade, lika enkla som träffande, nyordet efterbygge som svensk beteckning för nygjorda båtar med arkeologiska förebilder. Begreppet efterbygge ger till skillnad från det alltför exakta kopia och det helt aparta replik ett tydligt utrymme för att laborera med alla olika tolkningsalternativ som de facto alltid aktualiseras. Ordet anknyter också till vedertagna sammansättningar som efterbild, efterföljd och efterklang och bör kunna begripas av var och en.

Ordet rekonstruktion kan vi behålla men låta stå enbart för själva återskapandeprocessen, ungefär som de danska marinarkeologerna använder begreppet.